

DAVOR MOJAŠ

USPJEŠNA SEZONA EMPATIJSKIH ZAGOVORA

Dubrovačke ljetne igre

Nakon što je otvaranje Dubrovačkih ljetnih igara prošle godine zbog epidemioloških mjera održano u staroj gradskoj luci i tako ostalo upisano kao izdvojeni slučaj u bogatoj kronologiji povijesti ceremonijala, ovogodišnji svečani ceremonijal ponovno je »vraćen« na svoj ishodišni prostor oko Orlanda, ispred Sponze, Luže i crkve sv. Vlahu, mjestu na kojem se u Dubrovniku sve važno susreće, najavljuje, ispraća, slavi i ne zaboravlja tradicija. 72. Dubrovačke ljetne igre i ovu su sezonu, u nešto blažoj varijanti, pratile antikorona mjere što je unekoliko u nijansama imalo odraza i na festivalske rasporede, odabir scenskih i koncertnih prostora ali i limitirana gledališta. Međutim sve to nije imalo odraza na planirani i u svim detaljima održani program koji je uspio zadržati visoku umjetničku razinu posebice u onim svojim etabliranijim izazovima i produkcijama a puna gledališta, potražnja za ulaznicama i nekoliko dodatnih izvedbi te mnogobrojni prateći programi bili su dijelom po svemu uspješne sezone ostavljajući Dubrovačke ljetne igre na prestižnom mjestu domaćeg i europskoga festivalskog zemljovida. Dubrovnik je tako i ljeta 2021. bio susretištem umjetnika iz zemlje i svijeta a gotovo osamdeset dramskih, koncertnih, plesnih, folklornih i drugih izvedbi i programa iznova su bogatili, upotpunjavali i uljepšavali zrcalnu sliku Grada kojom se, kako on to već zna i na što smo naviknuli, nudio i pristižućim turistima, domaćim i stranim, ali i svojim stanovnicima željnim, kako se to znalo reći, novonormalnoga ljetnog izdanja grada.

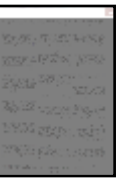
Dramski program 72. Dubrovačkih ljetnih igara, uz premijerne naslove i nekoliko gostovanja, ponudio je i nastavak, prošlog ljeta ozbiljnije nagoviještenog, ciljano složenog programa koji je dijelom bio namijenjen mladoj publici s potenciranim edukativnim sadržajima i radioničkim prizivima. Dramska slika dubrovačkoga festivalskog ljeta unatoč svemu nudila je, s obzirom na okolnosti, raznovrstan izbalansirani izbor

naslova s repriznim izvedbama, gostovanjima i premijernim produkcijama. Posebno izdvojiti treba, u stavci repriznih naslova, ponovno, nakon prošlogljetnoga pandemijskog izostanka, okupljanje Festivalškoga dramskog ansambla s *Hamletom* Williama Shakespearea u režiji Paola Magellija. Premijerno prikazana ljeta 2019. ta nagrađivana festivalska produkcija i s, također nagrađivanim, Franom Maškovićem u naslovnoj ulozi, i ovog je ljeta izvedena pred punim gledalištem Lovrjenca. Paolo Magelli, redatelj s nekoliko antologijskih predstava u novijoj povijesti teatra Igara, postavlja svoga prvog *Hamleta* na Lovrjencu, ondje gdje je pomalo i davnog ljeta režirao i *Feničanke*, aktualni komentar nemoći intelektualca u košmarnom prijetvornom svijetu koji ga okružuje i kojemu moć, strah, političke intrige i vrtlozi »viših interesa« tjeraju na očajnički uzaludni pokušaj očuvanja »integriteta i identiteta«. U Elsinoru, koji je njegova sudbina, nema sretnih. Prošlogodišnja festivalska uspješnica *Grižula* Marina Držića u režiji Saše Božića i Petre Hraščanec u parku Gradac i svojom drugom sezonom potvrdila je utemeljenost repertoarnog izbora u ambijentu koji je, u kronologiji Igara, ostao upisan kao uvijek podatno pastoralno susretište Držićeva vilinskog svijeta s prvim uprizorenjem *Grižule* 1951. godine. Vizualno atraktivna predstava o vrtlozima zaljubljenih parova koji se traže, prepoznaju i nalaze u potrazi za ljubavlju i razumijevanjem u ovom redateljskom i dramaturškom čitanju protkana je motivima dubrovačke tradicije, one držićevske i one kasnije, plesa i tradicijskih tragova i običaja. Čežnja za skladom, pravdom i ljubavlju otvara mjesto nespokoju i strahu koji je Plakiru igra a Držiću izgovor za razotkrivanje zapletenih odnosa gospodara i slugu u naličju lažnog sklada koji je i danas aktualan bez obzira na to što je u »pastoralu stavljen«. I takav odigran.

Lanjski, od publike posebno dobro i s radošću primljen, komorni autorski projekt Saše

Božića *Mara i Kata*, nastao u inspirativnoj suradnji s glumicama dubrovačkih odrastanja Doris Šarić Kukuljicom i Natašom Dangubić, izveden je čak osam puta u Kazermi pod Svetom Marijom. Pomalo izgubljenom i malo znanom prostoru grada koji i ljeti ostaje izvan svih novoturističkih tura i destinacijskih izazova i razgledničkih dubrovačkih znanih motiva. Inspirirana glasovitom humorističkom emisijom Radio Dubrovnika *Na posjedu u kundurica*, koji je osmislio Petar Kušelj 60-ih a interpretacije Dese Begović Mrkušić, Žuže Egreny i Tomislav Šuljka još žive u sjećanjima dubrovačkih gospođa i gospodara, predstava se zapravo otvara i počinje ondje gdje originalna radijska emisija završava. Svojom nadahnutom igrom punom improvizacija, aktualnih dosjetki i komentara *Mara i Kata* u svojim seansama kundurovanja otvaraju bolne i stvarne slike dubrovačke svakodnevice svekolikih turističkih okretutosti i inzistiranja ostajući, na kraju, same ostavljene u nekom vojničevskom sutonu i spleenu u koji je utonuo i sam Grad ali i naša sjećanja, zaboravljene kronike i izgubljeni albumi. U kojima ostaju slike i nezaborav. Na tom tragu sličnih reminiscencija i zagovora bila je i predstava Studentskog teatra Lero *Jugo*, sjetno kazališno propitivanje posebnih stanja i ozračja Grada kada ga kupa dažd koji traje, mirisi joda i voska, oplakuju valovi i bude slani južni vjetrovi. Poetična scenska priča koja zrcali dušu Dubrovnika s posebnom posvetom preminulim kazališnim velikanima Miši Martinoviću i Predragu Vušoviću. Kako je istaknuto u programskom letku, predstava je nastala kao komentar utihnutih stanja Grada u pandemijskim okolnostima kojima je teatar bio jedna od mogućih terapija. Posebne izvedbe predstave za djecu *Bajka za van: Crvenkapica, Vuk i Baka* Teatra Poco Loco igrane su na otoku Lokrumu.

Prva dramska premijera na 72. Dubrovačkim ljetnim igrama bila je predstava *Van sebe*, autorski projekt Nataše Rajković i

Ivana Penovića kojim je najavljen festival-ski uvodni teatarski blok kao dio projekta *Port of Dreamers (Luka sanjara)*, kojem su Dubrovačke ljetne igre bile vodeći partner, sufinanciran sredstvima Europske unije iz programa Kreativna Europa – program kultura, a bavio se poviješću migracija na europskom kontinentu. Tijekom trogodišnjeg trajanja projekta »istraživalo se iskustvo bivanja migrantom, pozitivan utjecaj migracija na razvoj pojedinih kulturno-društvenih i ekonomskih sredina te odnos među terminima (konceptima) »građanin Europe« i »migrant« i umjetničko propitivanje tog fenomena i svim aspektima koje takvi »dolasci i dolasci« donose od ekonomskih, socioloških, kulturoloških i egzistencijalnih posljedica« i to kroz sudbine pojedinaca i njihove životne priče. Prvi dio, u režiji Ivana Penovića, odigrava se u ne slučajno odabranom prostoru Lazareta, nekadašnje karantene Dubrovačke Republike, kojim se duhovito, ironijski i kritički propituju česte radionice za migrante otvarajući i neke dubrovačke aktualne i ne samo turističke priče pa i posljedice s izdvojenim glumačkim prinosima Nikše Butijera i Nataše Kopeč. U drugom dijelu, nedaleko na Komardi (također po svemu posebnom povijesnom prostoru grada) u okrajku stare gradske luke s pogledom na Porporelu, Kaše i Lokrum u tami obzorja, Nataša Rajković bavi se psihološkim i osobnim aspektima migracija, traumama i osjećajima ljudi koji se iseljavaju, sele, lutaju i doseljavaju ali i tragovima, empatijskim i drugim odrazima i promjenama kod onih koji o svemu tome svjedoče i koji također proživljavaju neugode, traume, nesporazume i nerazumijevanja koje takvi susreti donose i posljedice koje izazivaju i ostavljaju. U sklopu istog projekta, također u Lazaretima, gostovala je predstava *Proslava Ivora Martinića* u režiji Jana Krmelja i produkciji Slovenskoga narodnoga gledališća Maribor. Zastupnica u Europskom parlamentu, šef protokola, političar, savjetnica i asistent akteri su uprizorene priče koju je, prema stvarnom proživljenom iskustvu i istinitoj priči političkog migranta Navida Fadaeaa Nazara, koji je iz Irana, izbjegličkom rutom kroz Tursku, Grčku, Makedoniju, Srbiju i Hrvatsku stigao 2015. u Sloveniju, usložio Ivor Martinić. Dramaturški duhovito i sjetno prateći njegovo bolno životno iskustvo i zapletenosti birokratskih percepcija i uskrata ponudio je kao jedan od mogućih epiloga progovarajući i o pandemiji koja je potisnula iz dnevnih vijesti ali i naše svijesti migrantsku krizu. Otprilike sličnim temama otvorena je i treća izvedba projekta *Luka sanjara*, predstava *Pod istim krovom* u režiji Ivane Janošev i koprodukciji udruge Kulturanova i manjinskoga mađarskoga Novosadskog pozorišta. Riječ je o adaptaciji istonaslovne knjige Henninga Sušebacha i Amira Baitara a koja je zapravo dnevnik mladog Sirijca Amira i Nijemca Henninga, koji, sa svojom suprugom Nicole, prima mladog migranta u svoj dom gradeći, pod istim

krovom, nove obiteljske odnose na putu njegove integracije u njemačko društvo. Uz predanu igru glumaca predstava razotkriva sve zapletenosti njihovih odnosa s kojima su suočeni i od trenutka kada Amir uđe u njihov život do trenutka kada ih, nakon šest mjeseci, napušta i upisuje studij, oni se svakog trenutka svoga suživota trude prepoznati, nadvladati, razumjeti i premostiti predrasude koje imaju jedni prema drugima. Cijeli ovaj festivalski uvodni srpanjski teatarski blok zaključen je i zaključen u Festivalskoj palači predstavljanjem knjige *Luka sanjara* (urednik Benjamin Virc) s detaljno dokumentiranim projektom koji je započeo 2018. godine, a trebao je završiti 2020. sa zadnjim aktivnostima i izvedbama na 71. Igrama, ali zbog pandemije i raznih restrikcija i uskrata koji su je pratili u svim uključenim sredinama, uz suglasnost Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA), ostvarenje završnih programa, aktivnosti i završetak projekta odgođeno je za 2021. U protekle gotovo tri godine u Dubrovniku, Zagrebu, Novom Sadu i Mariboru provodile su se razne umjetničke radionice s migrantima, radionice za umjetnike, otvorena je jedna izložba (*Kulturni život ruske emigracije u Dubrovniku i nasljedje balerine Olge Solovljeve* u Vili Čingrija u Dubrovniku u studenom 2019) i ostvarene tri dramske produkcije koje su, na kraju, ljeta 2021. prikazane na Dubrovačkim ljetnim igrama.

Druga dramska premijera i središnji događaj dramskog programa 72. Dubrovačkih ljetnih igara bila je ostavljena za samu festivalsku završnicu odlazećega kolovoza. Predstava *Glava lava* koja, prema istoimenom romanu Ivana Salečića u adaptaciji Marijane Fumić i režiji Aide Bukvić i izvedbi Festivalškoga dramskog ansambla, pod Minčetom progovara o Dubrovniku kao gradu bogate, bremenite i obvezujuće povijesti i današnje imanentne mu tranzicije i poljuljanih vrijednosti, ljudskih odnosa i svekolike destinacijske otuđenosti. Istovremeno, kao u nekoj isprovociranoj igri snova i jave, isprepleću se sekvence baroknoga zaboravljenoga grada velikih pjesnika koji su ga opjevali i njihovih životnih usuda, bolnih tragova i umjetničkih prinosa i ovovremenih stanovnika s pridošlim poduzetnički raspoloženim i na sve spremnim gostima od kojih se neki, uzaludno, uporno pokušavaju utopiti u melankoliju i spleen grada bogate kronologije sličnih sudbina, izgubljenih iluzija i zaboravljenih biografija. Isprepleću se tako dvije paralelne scenske priče: kupovina, obnova i adaptacija stana u zaštićenoj spomeničkoj jezgri s pratećim birokratskim i poduzetničkim građevinskim manipulatorima i turbulentne obiteljske sudbine Ivana Gundulića, njegovih osobnih emotivnih stanja, pjesničkih zagovora i slutnji usuda začeta u stanjima imanentnog mu »poroda od tmine«. Salečićev roman odiše fascinancijom poviješću ali i

uzaludnom potragom za njenim odrazom u suvremenim licima grada kojim još uvijek šeću, u vječnom diru koji traje, pjesnici po kojima su nazvane ulice i poljane. Ali i oni rijetki stanovnici, ostavljeni svojim utihama, navikama i životnim izborima na koje pristaju. Vješto i precizno režirana predstava s podatnim i provocirajućim dramaturškim prinosom Marijane Fumić okupila je uigrani i podatni glumački ansambl u kojem su se svojim kreacijama posebno izdvojili Maro Martinović kao Ivan Gundulić, Romano Nikolić kao Šiško Gundulić, Jadranka Đokić kao Laime ali i Amir Bukvić u ulozi pripovjedača i glavnog aktera *Glava lava* te Doris Šarić Kukuljica, Iva Kraljević i Dražen Šivak u prepoznatljivim epizodama dubrovačkih osobnosti. Ostvarena je tako predstava koja nakon dužeg vremena napokon u dramski repertoar Igara donosi suvremeni dramski tekst ali, istovremeno, progovara o Dubrovniku danas propitujući mu povijesni kontekst i aktualne opterećujuće destinacijske i turističke okrenutosti u nametnutoj teškoj rješivoj razbrajalici kojoj se ishod ne naslućuje. Ali joj se žive posljedice.

U ovom pregledu umjetničke ponude 72. Dubrovačkih ljetnih igara detaljnije su pregledno prikazane repertoarne stavke dramskog dijela programa, ali ukupnu sliku dubrovačkoga festivalškoga ljeta bogatili su i drugi programski sadržaji koji će ovdje biti tek naznačeni i spomenuti iako zaslužuju dodatnu pozornost i kritičke prinose tim prije što je nekoliko koncerata i nastupa velikana svjetske glazbene scene svojim umjetničkim dosezima ostalo upisano među izdvojenom glazbena događanja ove godine i ne samo u Hrvatskoj. Lawrence Brownlee, Richard Bona i Alfredo Rodriguez trio, Julija Ležnjeva i La Voce Strumentale, Petrit Čeku, Martina Filjak, Goran Filipec, Lovre Marušić, kvARTet, Percussion Club, Harlequin Art Collective, Zbor i Jazz orkestar Hrvatske radiotelevizije i Dubrovački simfonijski orkestar neki su od protagonista glazbenog programa Igara koje su i ove godine imale poseban koncert dubrovačkih glazbenika (Lovro Merčep, Marija Grazio, Dubravka Šeparović) pod ravnanjem Tomislava Fačinija u nastavku, prošlog ljeta, inauguriranog projekta *Dubrovnik na glazbenoj hridi*. Završni festivalski svečani koncert ispred Katedrale održao je Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije s kojim su kao solisti nastupili: Diana Damrau, Nikolas Testé i Roko Radovan pod ravnanjem Ivana Repušića. Ostvaren je tako poseban i respektabilan dio festivalškoga programa tradicionalno s bogatim, sadržajnim i raznovrsnim glazbenim događanjima uz sudjelovanje mnogobrojnih uglednih umjetnika, solista i ansambla iz zemlje i svijeta. Odličan odaziv domaće i inozemne publike na koncertima u atriju Kneževa dvora, ispred Katedrale i drugim prostorima grada bili su onaj jednako nosivi sadržajno

repertoarni preporučujući zagovor koji je upotpunio ukupnu umjetničku sliku protekloga dubrovačkoga festivalskog ljeta.

Spomenimo i da je festivalski program ponudio dva plesna gostovanja: *Lulu*, plesno-kazališno-glazbenu monodramu koreografa i redatelja Staše Zurovca i izvedbi plesačice Adresse Miyazato i violinista Alexandra Balanescua na Lovrjencu i plesnu predstavu *Skupa* Umjetničke organizacije 21:21 i mreže Pan-Adria u koreografiji Petre Hrašćanec u Lazaretima. Mladi američki pijanist i skladatelj elektroničke glazbe Evan Shinnars uz pripovjedača Igora Jurinića održao je interaktivnu radionicu za djecu u atriju Kneževa dvora, upotpunjujući onaj dio festivalskog programa namijenjen najmlađima ali i njihovim roditeljima. Ljeto su obilježile i dvije izložbe: *Gatara* – skupna izložba Selme Hafizović, Jagode Buić, Ive Laterze, Dubravke Lošić, Rebecce Ribichini i Tanje Small u Sponzi i *Beskompromisno svoja – kostimografkinja Ika Škomrlj Ajki* autorice Ivane Bakal i Martine Petranović u Lazaretima, a u popratnom programu Igara predstavljene su knjige: *Velika povijest dubrovačke glazbe V* Miha Demovića, *Vidi kako Lokrum pere zube* Ivane Lovrić Jović, *Trinaesti otok* Vedrana Benića uz programe u sklopu nacionalne cjelogodišnje manifestacije *Godina čitanja: Mediteran kakav je nekad bio*, *Čitanje dječjih priča* Sanje Polak i književni razgovor

s Ivanom Bodrožić u ljetnikovcu Bunić-Kaboga te, u istom prostoru ljetnikovca u Rijeci dubrovačkoj i u Festivalskoj palači, dramsko-glazbenu radionicu za djecu *Od priče do predstave* koju je vodila Ivana Đula sa završnim izvedbama u rujnu kada je održana i glumačka radionica Ozrena Grabarića. U tradiciji sličnih dosadašnjih programa održana je i majstorska glazbena radionica gitare s Petritom Čekuom te radionica udaraljki s Ivanom Kuljerić Bilić. Spomenimo još zaključno da su predstava *Glava lava* u cjelini i ruska sopranistica Julija Ležnjeva dobitnici Nagrade Orlando za najbolje dramsko odnosno glazbeno ostvarenje na 72. Dubrovačkim ljetnima igrama a Grand prix Orlando za sveukupni doprinos Festivalu pripao je Folklornom ansamblu Lindo iz Dubrovnika.

Kao i prošle godine dio festivalskih rasporeda održao se u prostorima Lazareta, jednog od najstarijih, najvažnijih i najpoznatijih karantenskih prostora u povijesti i ne samo Dubrovnika. Bilo je tako i ovog ljeta neke simboličke, uz umjetničke, logističke pa onda i ona nametnuta nešto ipak labavija pandemijska ograničenja, u izboru tih otvorenih komornih scenskih prostora »između lada« za odabrane festivalske izvedbe, posebice one, kako je uvodno i pojašnjeno, koje su aktualizirale vrijeme i bile odrazom njegovih umjetničkih propitivanja. Dubrovnik i njegov Festival čini se,

nepovratno su izgubili svoje etablirane otvorene scenske prostore i zagovore ambijentalnog teatra u srcu povijesne jezgre kao što su Držićeva, Gundulićeva, Boškovića i Bunićeva poljana na kojima su u ne tako davnoj povijesti Igara odigrane neke važne i antologijske predstave upisane u povijest hrvatskoga glumišta. Važno je spomenuti da su cijene ulaznica za sve izvedbe ove godine bile snižene uz razne varijante popusta i da su, zahvaljujući vremenskim prilikama koje su to dopustile, svi programski sadržaji održani prema najavljenom festivalskom kalendaru tijekom srpnja i kolovoza na radost intendantice Dore Ruždjak Podolski i njenih pomoćnika za dramu i glazbu Saše Božića i Tomislava Fačinija. Sve u svemu, 72. sezona Dubrovačkih ljetnih igara, unatoč nešto suženijim financijskim izvorima i drugim uskratama i obvezujućim protuepidemiološkim mjerama, bila je po svemu uspješna, kakvom ju je ocijenilo i Festivalsko vijeće, ali tim i još više obvezujuća kao polazna mjera i zagovor u planiranju nove sezone koja bi, napokon, možda ipak trebala biti ne samo »novonormalna« nego i, nadajmo se, kako se dalo naslutiti iz nekih najava umjetničkoga festivalskog vodstva, umjetnički zahtjevnija i ambicioznija. Napokon, tradicija najstarijega hrvatskoga ljetnog festivala i njegova bogata kronologija podrazumijevaju izazove i avanture imanentne Igrama i Gradu koji ih je iznjedrio. ■